

MARKAZIY OSIYO DAVLATLARI IQTISODIYOTIDAGI MUAMMOLAR

Doliyev Nurbek

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Markaziy Osiyo davlatlari, ularning iqtisodiyotidagi muammolar haqida soʻz yuritilgan. Ushbu davlatlarning iqtisodidagi muammolar haqida ayrim mulohazalar bildirilgan.*

Kalit soʻzlar: *Markaziy Osiyo xalqlari, Oʻzbekiston, Qozogʻiston, Qirgʻiziston, Tojikiston, Turkmaniston, iqtisodiy muammolar, iqtisodiy tashkilotlar, sanoat, import va eksport.*

Markaziy Osiyo hududida 5 ta Mustaqil Respublikalar joylashgan boʻlib, ular quyidagilardir: Qozogʻiston Respublikasi Respublika Markaziy Osiyoning shimolida joylashgan boʻlib, shimolda Rossiya Federasiyasi, janub va janubi-gʻarbdan Qirgʻiziston, Oʻzbekiston Respublikalari va Turkmaniston bilan sharq va janubi- sharqda Xitoy Xalq Respublikasi bilan chegaradosh. Uning maydoni 2,7 mln.kv.km, aholisi 16,5 mln kishi. U maydoni va aholisining umumiy soni boʻyicha MDH davlatlari orasida 2 va 4, hamda MO mamlakatlari orasida 1 va 2- oʻrinda turadi. Tojikiston Respublikasi Mamlakat Markaziy Osiyoning janubi-sharqida joylashgan boʻlib, u shimol va gʻarbda Oʻzbekiston, shimol va shimoli-sharqda Qirgʻiziston, sharqda Xitoy, janubda Afgʻoniston bilan chegaradosh. Maydoni 143,1 ming kv.km, aholisi 6,0 mln kishi. MO davlatlari orasida maydoni boʻyicha 5-, aholisi boʻyicha 3- oʻrinda turadi. Turkmaniston. U Markaziy Osiyoning janubi, janubi- gʻarbida joylashgan.Mamlakat shimol, shimoli sharq va sharqdan Oʻzbekiston, shimoldan Qozogʻiston, janubdan Afgʻoniston va Eron bilan chegaradosh. Turkmanistonning gʻarbiy chegarasi Kaspiy dengizi bilan tutash. Xududining maydoni 488,1 ming kv.km, aholisi 4,8 mln kishi. (1997) Markaziy Osiyo Respublikalari ichida maydoni boʻyicha 2 - aholisi boʻyicha 4- oʻrinda turadi. Qirgʻiziston Respublikasi. Respublika MO ning sharqida (oʻrta qismida) joylashgan boʻlib u shimol va shimoli-gʻarbdan Qozogʻiston, gʻarb va janubiy gʻarbdan Oʻzbekiston, janubdan Tojikiston, sharqdan- Xitoy Xalq Respublikasi bilan chegaradosh. Maydoni 198,5 ming kv.km, aholisi 4,6 mln kishi (1997-yil. Markaziy Osiyo Respublikalari orasida maydoni jihatdan 4-, aholi soni jihatdan 5- oʻrinda turadi. Oʻzbekiston Respublikasi Markaziy Osiyoning Markaziy qismida, Amudaryo va Sirdaryo kabi yirik daryolar oraliqʻida (katta qismi) joylashgan boʻlib, shimoli va shimoli- gʻarbda Qozogʻiston, sharq va janubi- sharqda Qirgʻiziston va Tojikiston, janubi va janubi- gʻarbda Afgʻoniston va Turkmaniston bilan chegaradosh. Umumiy maydoni 448,9 ming kv.km, aholisi 25,1 mln kishi (1 yanvar 2002). Markaziy Osiyo davlatlari ichida maydoni va aholisining soni boʻyicha 3 va 1- oʻrinda turadi.

Markaziy Osiyo davlatlarining asosiy iqtisodiy faoliyatlari turli xil bo'lib, ularning har birining o'ziga xos tabiiy resurslari va iqtisodiy kuchlanish nuqtalari mavjud:

1. O'zbekiston: Qishloq xo'jaligi, ayniqsa paxta va g'alla yetishtirishda yetakchi. Shuningdek, mis, oltin, uran kabi qazilmalarga boy. Yaqinda turizm sohasida ham o'sish kuzatilmoqda.

2. Qozog'iston: Neft va tabiiy gaz, mis, uran, ko'mir va boshqa qazilmalar konlari bilan dunyodagi yetakchi davlatlardan biri.

3. Qirg'iziston: Asosan qishloq xo'jaligi va tog' kon sanoati bilan tanilgan. Oltin konlari mamlakat iqtisodiyotida muhim o'rin tutadi. Turizm, ayniqsa tog'li hududlarda, rivojlanmoqda.

4. Tojikiston: Iqtisodiyoti asosan alyuminiy ishlab chiqarish, qishloq xo'jaligi va gidroenergetika resurslariga tayanadi. Poytaxt Dushanbe atrofida katta alyuminiy zavodi joylashgan.

5. Turkmaniston: Asosan gaz va neft eksporti bilan tanilgan. Shuningdek, qishloq xo'jaligi, xususan, paxta yetishtirish va chorvachilik rivojlangan.

Umuman olganda, Markaziy Osiyo davlatlari o'z iqtisodiyotlarini diversifikatsiya qilish va qishloq xo'jaligidan sanoat va xizmatlar sohasiga o'tishga harakat qilmoqdalar. Biroq, tabiiy resurslarga bo'lgan bog'liqlik hali ham kuchli.

Markaziy Osiyo davlatlarining iqtisodiy muammolari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Ishsizlik va kam daromad: Aholining katta qismi qishloq xo'jaligi sohasida ishlaydi, bu esa yuqori darajadagi ishsizlikka va kam daromadga olib keladi. Yaxshi ish o'rinlarini yaratish imkoniyatlari cheklangan.

2. Korrupsiya va byurokratik to'siqlar: Korrupsiya va byurokratik to'siqlar investitsiyalar va biznes rivojlanishini cheklaydi, shuningdek, iqtisodiy o'sish va xalqaro savdoga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

3. Infrastruktura muammolari: Transport va kommunikatsiya infratuzilmasining eskirganligi va etishmasligi iqtisodiy rivojlanishni cheklaydi.

4. Migratsiya: Yaxshi ish imkoniyatlari va yuqori daromadlar izlab, ko'plab yoshlar va malakali ishchilar chet ellarga ketmoqdalar, bu esa mehnat resurslarining yo'qotilishiga olib kelmoqda.

5. Ekologik muammolar: Suv resurslarining cheklanganligi, suv taqsimotidagi muammolar va atrof-muhitning ifloslanishi kabi ekologik muammolar ham mavjud.

6. Demografik bosim: Aholining tez o'sishi ta'lim va sog'liqni saqlash tizimlariga, shuningdek, ish o'rinlari yaratish zaruratiga bosim o'tkazmoqda.

7. Valyuta barqarorligi: Ba'zi Markaziy Osiyo davlatlarida milliy valyutaning barqarorligini saqlab turish muammolari mavjud, bu esa iqtisodiy barqarorlik va ishonchni ta'minlashda qiyinchiliklarga olib keladi.

Markaziy Osiyo davlatlari bu muammolarni hal qilish uchun turli iqtisodiy va siyosiy islohotlarni amalga oshirishga harakat qilmoqdalar hamda kerakli chora-tadbirlarni olib borishmoqda.

Markaziy Osiyo davlatlari iqtisodiyotidagi muammolarga yechim topish uchun bir qator strategiyalar va siyosatlar ishlab chiqish zarur. Quyidagi yechimlarni tatbiq etish zarur:

1. Iqtisodiy diversifikatsiya: Neft, gaz va qazilmalarga bo'lgan qaramlikni kamaytirish va boshqa iqtisodiy tarmoqlarni, jumladan, qishloq xo'jaligi, ishlab chiqarish, turizm va IT sohasini rivojlantirish.

2. Investitsiyalarni jalb qilish: Chet el investitsiyalarini jalb qilish uchun qulay biznes muhitini yaratish va xorijiy investorlarga imtiyozlar berish.

3. Korrupsiyaga qarshi kurash: Korrupsiyaga qarshi samarali chora-tadbirlarni amalga oshirish, shaffoflik va hisobdorlikni oshirish.

4. Ta'lim sifatini oshirish: Ta'lim tizimini takomillashtirish, kasb-hunar ta'limini rivojlantirish va yoshlarni zamonaviy ko'nikmalar bilan ta'minlash.

5. Infrastrukturaning modernizatsiya qilish: Transport, kommunikatsiya va energetika tizimlarini modernizatsiya qilish va yangilash.

6. Suv resurslarini boshqarish: Suv resurslaridan samarali foydalanish, suv taqsimoti va suvni tejash texnologiyalarini joriy etish.

7. Ekologik muammolarni hal qilish: Atrof-muhit muhofazasi bo'yicha qonunlarni kuchaytirish va ekologik toza texnologiyalarni qo'llash.

8. Mehnat migratsiyasini tartibga solish: Mehnat migratsiyasini tartibga solish va mehnat migrantlarining huquqlarini himoya qilish.

9. Xalqaro hamkorlikni kengaytirish: Xalqaro hamkorlikni kengaytirish, mintaqaviy integratsiyani chuqurlashtirish va savdo aloqalarini mustahkamlash.

10. Iqtisodiy islohotlar: Iqtisodiyotni liberallashtirish, raqobatni rivojlantirish va davlatning iqtisodiyotdagi rolini kamaytirish.

Bu yechimlar Markaziy Osiyo davlatlarining iqtisodiy muammolarini hal qilishda va ularning iqtisodiyotlarini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi.

FOYDALANILADIGAN ADABIYOTLAR:

1. Qayumov A.A., Pardayev G. R., Islomov I.N. Iqtisodiy va ijtimoiy geografiya (Markaziy osiyo davlatlari iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi). O'quv qo'llanma. T.: 2015.
2. Rodrigue, J-P (ed). The Geography of Transport Systems. UK, London: (2013).
3. Royal Berglee. Worid Regional Geography: People, Places and Globalization. Morehead State University. 2012
4. Soliyev A.A. O'zbekiston geografiyasi. Darslik. T.: 2014